

А. Попський

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ, ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Здійснено аналіз стану і динаміки розвитку малого та середнього підприємництва, наведено негативні тенденції їх функціонування. Запропоновано та охарактеризовано основні напрями державної політики розвитку, підтримки малого та середнього підприємництва у контексті європейської інтеграції. Зосереджено увагу на фінансово-кредитному напрямі як важливій складовій державної політики. Наведено основні напрями державної фінансово-кредитної підтримки розвитку малих та середніх підприємств в Україні.

Ключові слова: державна політика, підтримка і розвиток малого та середнього підприємництва, регіональний розвиток.

Розвиток сфери малого та середнього підприємництва має важливе значення для нормального функціонування економіки країни, тому значну роль у процесі його функціонування має відігравати держава. Підтримка підприємництва здійснюється державою для покращення матеріального становища підприємців, рівень якого має прямий вплив на розвиток економіки країни, а також для можливості господарюючих суб'єктів здійснювати свою діяльність у рівних умовах поряд з іншими підприємницькими структурами і максимально використовуватися свій потенціал для забезпечення сталого розвитку. Для цього органи влади покликані розробляти і фінансово забезпечувати програми, проекти та здійснювати заходи за рахунок центрального та місцевих бюджетів, надходжень від приватизації майна, доходів від власної діяльності, добровільних внесків юридичних і фізичних осіб, іноземних інвестицій тощо.

Здійснення зазначених заходів повинно відбуватися відповідно до цілеспрямованої державної політики розвитку та підтримки малого та середнього підприємництва у контексті європейської інтеграції, під якою необхідно розуміти системну діяльність уряду, центральних та місцевих органів влади, які функціонально взаємопов'язані між собою з метою забезпечення ефективної діяльності малих та середніх підприємств у напрямі їх сталого розвитку та реалізації євроінтеграційних прагнень української держави.

Дослідники питань реалізації державної політики розвитку та підтримки малого та середнього підприємництва достатньо приділяють увагу дослідженням чинників впливу на процеси її формування. Вагомий науковий внесок у дослідженні зазначеної проблематики зробили праці Б. Адамова, О. Амоші, Л. Антонюка, Г. Атаманчука, Ю. Бажала, Є. Борщука, П. Брауна, В. Вакуленко, З. Варналія, Л. Воротіна, В. Гейця, Б. Гогвуда, М. Долішнього, О. Валевського, О. Кілієвича, С. Кіреєва, О. Крайник, М. Крупки, А. Ліпенцева, Д. Ляпіна, Є. Матвіїшина, О. Оболенського, Л. Осецького, Л. Пала, О. Піскунова, Н. Полторак, В. Ребкала, В. Романова, В. Савчука, Дж. Саллівана, В. Тертички, О. Федірко, М. Чумаченка, Л. Шевчука, Й. Шумпетера.

Незважаючи на вагомі дослідження вищезгаданих авторів, є необхідність систематизації напрямків і вироблення сучасних шляхів гармонізації державної політики розвитку, підтримки малого та середнього підприємництва.

Метою статті є необхідність обґрунтування напрямків удосконалення державної політики малого та середнього підприємництва. Врахування регіональних особливостей та пріоритетів функціонування підприємництва при запровадженні ефективної державної політики дасть змогу підвищити соціально-економічні показники на всіх рівнях, забезпечить конкурентоспроможність на європейському ринку.

Необхідно зауважити, що, на відміну від розвинених країн Європи, мале та середнє підприємництво (далі – МіСП) в Україні переживає серйозні труднощі зростання. В умовах сьогодення нема підстав говорити про значні досягнення у сфері здійснення регулювання сфери малого та середнього підприємництва на рівні держави. Державна політика, яка покликана заохочувати розвиток підприємницького середовища в країні, поки що не є результативною. Свідченням цього є інформація щодо динаміки та сучасного стану розвитку сфери МіСП:

1. Стійка тенденція до зниження кількості підприємств малого та середнього бізнесу.

2. Невпинне зниження показників зайнятості у сфері малого та середнього бізнесу.

3. Зростання кількості підприємств, які є збитковими, і, відповідно, зниження кількості господарюючих суб'єктів, які працюють з прибутком.

4. Недостатній рівень ресурсного, матеріально-технічного, кадрового та інтелектуального забезпечення підприємницьких структур.

5. Зниження рівня оплати праці у малих та середніх підприємствах у співвідношенні з рівнем інфляції та показниками, притаманними для розвинутих країн.

Причинами існування таких негативних тенденцій в Україні є:

– низька мотивація до здійснення господарської діяльності через невисокі фінансові результати діяльності та великий відсоток тих підприємств, які є збитковими або припинили свою діяльність;

– низький рівень захищеності майна та права власності суб'єктів підприємництва;

– складний доступ господарюючих суб'єктів до ринків збуту та ресурсної бази;

– проблеми фінансування комерційної господарської діяльності, ресурсного, фінансового та інвестиційного забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва;

– неадекватність та неефективність податкового навантаження на мале та середнє підприємництво;

– низький рівень дієвості та ефективності національної, регіональних і місцевих стратегій та програм підтримки підприємництва;

– низький рівень життєздатності вітчизняного підприємницького сектору через низьку інвестиційно-інноваційну активність його суб'єктів, край низький рівень і малу кількість реалізованих проєктів і програм співробітництва з великим підприємництвом та державою.

Зважаючи на ці та інші проблеми, які існують на сьогодні у досліджуваній сфері, нагальною є потреба розробки пропозицій щодо покращення державної політики у сфері малого та середнього підприємництва, здатної забезпечити функціонування господарюючих суб'єктів відповідно до норм та стандартів Європейського Союзу. Для того, щоб державна політика у досліджуваній сфері була результативною та відповідала вимогам сьогодення, вона повинна здійснюватися за конкретно визначеними напрямками, основні з яких показані на рис. 1.

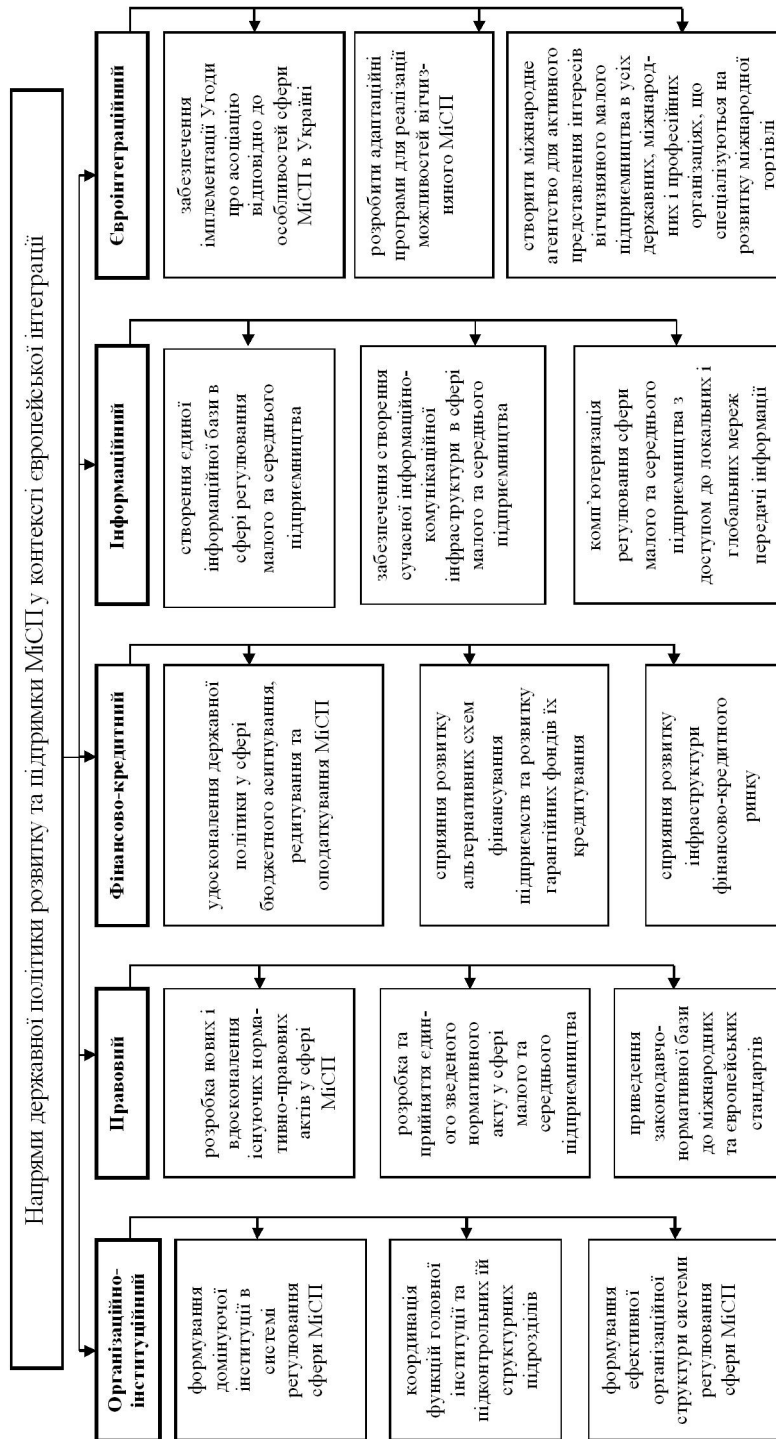

Рис. 1. Напрями державної політики розвитку та підтримки малого та середнього підприємництва у контексті європейської інтеграції

Примітка: власні узагальнення

Організаційно-інституційний напрям державної політики в системі малого та середнього підприємництва передбачає вирішення проблеми відсутності чіткого переліку органів, на яких покладено регулювання в Україні досліджуваної сфери. Адже державні органи влади, наділені відповідними повноваженнями, діють відокремлено один від одного, без застосування ефективних механізмів взаємодії та взаємодопомоги у вирішенні практичних проблем.

Так, відповідні функції та повноваження стосовно нагляду та регулювання діяльності малих та середніх підприємств мають Міністерство економічного розвитку та торгівлі України, яке покликане врегульовувати основні питання, пов'язані з підприємницькою діяльністю суб'єктів, а також Державна регуляторна служба України, яка є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і який реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю), ліцензування та дозвільної системи у сфері регулювання та дерегуляції господарської діяльності.

Але, незважаючи на те, що чинним законодавством частково регламентовано повноваження та функції цих органів, загального рамкового нормативно-правового акту, який би визначав завдання тої чи іншої інституції й моделював їх систему відповідно до визначених завдань, наразі немає.

Задля зміни існуючого стану належна організація діяльності підприємств малого та середнього підприємництва повинна передбачати, на нашу думку, формування єдиної інституції, яка б забезпечувала ефективне регулювання та контроль за раціональним та результативним функціонування малих та середніх підприємств у державі. Це може бути Агентство розвитку малого та середнього підприємництва з відповідними підпорядкованими йому структурами в регіонах. Для цього необхідно оптимізувати та скоординувати функції та повноваження головного органу та підконтрольних йому структурних підрозділів, що буде сприяти формуванню ефективної організаційної структури в системі інституційного забезпечення діяльності малих та середніх підприємств та гармонізації дій суб'єктів державного регулювання та контролю. З цією метою необхідно внести зміни до існуючого законодавства стосовно визначення сутності, повноважень та функцій зазначеної служби, зокрема шляхом прийняття відповідного нормативного акту, де би були чітко прописані основні положення щодо функціонування вказаного агентства.

На продовження цієї думки необхідно зазначити, що правовий напрям державної політики у сфері малого та середнього підприємництва повинен реалізовуватися, на нашу думку, за безпосередньої участі представників підприємницьких структур у процесі розробки нових і вдосконалення існуючих нормативно-правових актів щодо функціонування господарюючих суб'єктів у досліджуваній сфері, формування, розподілу та використання бюджетних коштів, здійснення заходів із запобігання фінансових порушень та регламентації інших важливих питань.

Загалом доцільно зазначити, що питання підприємництва регулюється великою кількістю нормативних актів, але досі не прийнято єдиного нормативного акту, який би визначав основні поняття сфери малого та середнього підприємництва як основи для здійснення господарської діяльності в народному господарстві країни, регламентував би правовідносини між структурними підрозділами вказаного вище Агентства розвитку малого та середнього підприємництва і підпорядкованих йому суб'єктів та визначав відповідальність уповноважених посадових осіб. Тому важливим завданням з боку

Кабінету Міністрів України повинна стати розробка, а з боку Верховної Ради України – прийняття єдиного зведеного нормативного акту, який би комплексно регламентував основні аспекти здійснення підприємницької діяльності в сфері малого та середнього підприємництва.

Фінансово-кредитний напрям є важливою складовою державної політики у сфері регулювання малого та середнього підприємництва, адже від ефективного перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві на користь цих господарюючих суб'єктів залежить результативність їх функціонування та успішність здійснення реформ в економіці країни загалом.

Досвід початківців і підприємців, що вже діють, показав, що 75% їх на перше місце серед інших проблем ставлять дефіцит фінансів. Власних капіталів у більшості немає, банківські кредити даються на 2 – 3 місяці з високою процентною ставкою, а інших доступних джерел фінансової підтримки малого та середнього підприємництва в Україні не існує. Приватні добродійні фонди відсутні, союзи і асоціації підприємців не мають у своєму розпорядженні засобів для кредитування малого та середнього підприємництва.

З огляду на це, фінансово-кредитне регулювання розвитку підприємств як базовий напрям державної політики повинне створити оптимальні умови для ефективного функціонування підприємств малого та середнього підприємництва, спонукати їх до розширеного відтворення, забезпечуючи таким чином розвиток народного господарства України. Важливою складовою такого регулювання розвитку підприємництва має стати система його державної підтримки, зміст якої передусім повинен полягати у розробці та забезпеченні виконання загальнодержавних та регіональних програм розвитку підприємств.

Подальший розвиток підприємництва та ефективне виконання його функцій потребує суттєвих змін у забезпеченні доступу до фінансових ресурсів, зокрема кредитних, з огляду на значну нестачу його власних коштів. Таким чином виникає необхідність пошуку ефективних напрямків державної політики до вирішення проблеми фінансово-кредитної підтримки підприємництва на загальнодержавному та регіональному рівнях та покращенню фінансового становища підприємств загалом.

Безумовно, тут не йдеться про прямі вкладення коштів із Державного та місцевих бюджетів у статутні фонди або надання підприємствам бюджетних дотацій. Але стимулювання суб'єктів ринкової інфраструктури (банки, лізингові компанії, венчурні фонди, кредитні спілки тощо) мати справу з підприємствами, формування сприятливої податкової політики в державі, сприяння розвитку альтернативних схем фінансування, а також вдосконалення законодавства, яке регулює сферу надання фінансових послуг та форми співпраці малого та великого підприємництва, є, на нашу думку, пріоритетними напрямками державної політики підтримки підприємництва. Якщо підприємцям полегшити доступ до фінансових ресурсів, то режим їх функціонування якісно зміниться, і деякі завдання державної програми підтримки підприємництва вирішаться автоматично [1].

Вивчення досвіду підприємництва в розвинутих країнах свідчить, що ефективна фінансово-кредитна підтримка розвитку малих та середніх підприємств з боку держави повинна здійснюватися за основними напрямками, які зображено на рис. 2.

Рис. 2. Основні напрями державної фінансово-кредитної підтримки розвитку малих та середніх підприємств в Україні

Примітка: власні узагальнення.

Говорячи про пряму підтримку розвитку підприємств сфери малого та середнього підприємництва з боку держави, передусім потрібно згадати про державне сприяння підприємництву за рахунок бюджетних асигнувань. Як свідчить зарубіжний досвід, для ефективної державної підтримки підприємницьких структур засобами бюджетної політики доцільно використовувати такі основні механізми, як: бюджетне кредитування; державне замовлення; бюджетні дотації та субсидії тощо.

Найбільш ефективною формою державної підтримки можна визнати бюджетне кредитування, яке характерне загальними особливостями надання такого роду послуг – платністю та обов'язковістю повернення, що повинні стимулювати підприємців до ефективного використання запозичених у держави коштів. Але вказані особливості реалізуються лише за певних умов: забезпечення реальної відповідальності підприємців-позичальників; контроль уповноважених органів державної влади за цільовим використанням коштів кредиту; наявність ефективної системи повернення кредитів, тобто забезпечення принципу платності.

Поряд із кредитуванням для підтримки діяльності підприємницьких структур важливо застосовувати механізм державних замовлень, який широко використовується у країнах із ринковою системою господарювання, а в нашій державі, на жаль, ця практика щоразу менше

застосовується. Державні замовлення доцільно використовувати з метою стимулювання виробництва певного виду продукції, підтримки вітчизняного товаровиробника і, що найголовніше, стимулювання розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва, які будуть мати гарантії збуту продукції та фінансування своїх витрат.

Таким чином, необхідність забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва за рахунок бюджетних асигнувань є очевидним способом державного регулювання діяльності підприємств. Водночас, державна підтримка підприємств повинна передбачати і пільгове кредитування та часткову компенсацію відсоткових ставок по кредитах.

Необхідно зауважити, що в Україні на сьогодні не лише законодавчо закріплено, але й розроблено та відпрацьовано на практиці такий механізм фінансово-кредитного сприяння суб'єктам підприємництва, як відшкодування частини відсоткової ставки за кредитами комерційних банків. Проте обсяги фінансування цих заходів як з центрального, так і місцевих бюджетів є мізерними, адже вони здійснюються за принципом залишкового фінансування. Тому необхідно змінити підходи щодо визначення пріоритетності виділення коштів із бюджетів на потреби суб'єктів малого та середнього підприємництва та визначення потреб самих підприємств у цих коштах, адже загальновідомо, що на сьогодні саме сфера малого та середнього підприємництва є найбільш вразливим у плані забезпеченості фінансами. А пільгове кредитування та компенсація відсоткових ставок за кредитами за рахунок держави зможе суттєво покращити скрутну ситуацію окремого суб'єкта господарювання та підвищити результативність його діяльності.

Говорячи про забезпечення спрощених режимів оподаткування та податкових пільг як напрям державної підтримки малого та середнього підприємництва, необхідно передусім згадати про загальні недоліки системи оподаткування в Україні у контексті пошуку оптимальних підходів до оподаткування підприємств. Так, українська податкова система відзначається нестабільністю і не стимулює суб'єктів господарювання нагромаджувати фінансовий капітал та його інвестувати. Переважно це стосується малих підприємств. Крім того, групування усіх правових норм у Податковому кодексі України, все ж не дає підстав говорити про те, що в українському законодавстві відсутні податкові колізії, неузгоджені питання [2, 3].

Загалом, на сьогодні значна частка суб'єктів малого та середнього підприємства України вбачає покращення привабливості своєї діяльності не в низьких податкових ставках, а в простоті і зрозумілості податкової системи. Тому державна підтримка підприємництва у сфері оподаткування повинна узгоджуватися з потребами суб'єктів підприємництва і бути спрямованою на покращення системи податкового регулювання.

Поряд із прямою підтримкою розвитку сфери МіСП з боку держави не менш дієвими повинні бути непрямі способи державного фінансово-кредитного регулювання діяльності підприємств у контексті ефективної державної політики, серед яких передусім потрібно згадати покращення доступу суб'єктів малого та середнього підприємництва до кредитних ресурсів.

На сьогодні у сфері кредитування господарюючих суб'єктів наявна проблема обмеженості їх доступу до таких традиційних для ринкової економіки джерел фінансових ресурсів, як кошти банківської системи. Як відомо, банківські кредити використовуються обмежено через великі процентні ставки та недосконалість існуючих механізмів гарантії для банків (у формі застав або високоліквідних активів), і така ситуація посилюється в кризових умовах економіки України.

Очевидно, що такий стан речей потребує пошуку шляхів активізації кредитування малих та середніх підприємств, і роль держави у цьому випадку повинна полягати передусім у забезпеченні поступової стабілізації становища у банківській системі. Як відомо, довіра до банків у населення та господарюючих суб'єктів значно впала, тому важливим кроком держави має бути зосередження зусиль на відновленні довіри вкладників до банківської системи та розблокуванні банківського кредитування.

Важливим напрямом державної політики у сфері малого та середнього підприємництва повинен стати євроінтеграційний, на якому потрібно зосередити особливу увагу, адже через підписання та імплементацію Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і його державами-членами виникають нові ризики для сектору малого та середнього підприємництва [4]. Адже зазначена Угода суттєво змінює регуляторне середовище з таких питань, як політика у сфері конкуренції, державна допомога, державні закупівлі, санітарні й фітосанітарні заходи, технічне регулювання, захист прав інтелектуальної власності, забезпечення сталого розвитку, тому в українських реаліях необхідно відпрацьовувати нові механізми функціонування вітчизняних підприємств.

У напрямі реалізації євроінтеграційних прагнень України у сфері малого та середнього підприємництва необхідно здійснити такі дії:

- провести дослідження експортно орієнтованих суб'єктів малого та середнього підприємництва, проаналізувати їх можливості й потреби, розрахувати економічні витрати господарювання і рівень регуляторного навантаження на їх діяльність. За результатами цих досліджень розробити адаптаційні програми (так звані дорожні карти) для реалізації можливостей вітчизняного підприємництва, особливо малого, конкурувати зі своєю продукцією на європейських ринках, розрахувати кількість необхідних коштів для сертифікації за європейськими стандартами, знайти джерела фінансування й стейкхолдерів цього процесу, передбачити необхідне фінансування у бюджеті на весь період імплементації Угоди про асоціацію, створити резервний фонд для виконання цих програм;

- для розвитку експортних можливостей малого та середнього підприємництва й поліпшення умов проникнення на міжнародні ринки Державній службі України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва разом із Міністерством закордонних справ України із залученням некомерційних організацій підприємців (наприклад, торгово-промислових палат) створити міжнародне агентство для активного представлення інтересів вітчизняного малого підприємництва в усіх державних, міжнародних і професійних організаціях, що спеціалізуються на розвитку міжнародної торгівлі.

Отже, з метою покращення діяльності малих та середніх підприємств на рівні держави необхідно здійснити низку заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування господарюючих суб'єктів, а саме:

- забезпечити функціонування такої організаційно-інституційної системи, яка б оперативно, адекватно та професійно реагувала на будь-які зміни в економіці та у правовій сфері;

- гармонізувати правове поле сфери малого та середнього підприємництва із внесенням відповідних змін до законодавства стосовно особливостей такого виду підприємництва з акцентуванням уваги на зростанні прозорості діяльності господарюючих суб'єктів;

- покращити інформаційне, а також фінансове і матеріально-технічне забезпечення господарюючих суб'єктів сфери малого та середнього підприємства.

Висновки

Таким чином, впровадження запропонованих напрямів державної політики має на меті сформувати єдиний ефективно діючий механізм управління та регулювання діяльності підприємств малого та середнього підприємництва, підвищити рівень фінансової дисципліни господарюючих суб'єктів, гармонізувати законодавчу базу, покращити рівень інформаційного забезпечення системи здійснення підприємницької діяльності, оптимізувати взаємодію державних органів влади та малих і середніх підприємств у контексті реалізації євроінтеграційних прагнень України. Функціонування такого механізму можна буде досягти лише за умови комплексної реалізації зазначених заходів.

Список використаної літератури

1. Щодо пріоритетних завдань удосконалення політики розвитку малого підприємництва в Україні [Електронний ресурс] : аналіт. зап. — Режим доступу : www.niss.gov.ua/articles/1455.
2. Гончарова В. Г. Механізми державної фінансово-кредитної підтримки розвитку малого підприємництва [Електронний ресурс] / В. Г. Гончарова. — Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=254>.
3. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р. [чинний] // Бюджетная бухгалтерия: в помощь бухгалтеру [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://search.ligazakon.ua/>.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/control/uk/publish/article?art_id=56220&cat_id=45826.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2017

Схвалена до друку редколегією 19.04.2017

A. Popskyi

PUBLIC POLICY FOR DEVELOPING AND SUPPORTING SMALL AND MEDIUM ENTREPREURSHIP IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

This article provides an analysis of the state and dynamics of small and medium entrepreneurship development, and presents the negative tendencies of their functioning. The author suggests and characterizes main public policy directions for developing and supporting small and medium entrepreneurship in the context of European integration. Special attention is given to the financial credit direction as an important component of the public policy. The main directions of public financial credit support for the development of small and medium enterprises in Ukraine are presented.

Key words: public policy, support and development of small and medium entrepreneurship, regional development.